

“KADIN VE AİLE HAYATI” KONULARI BAKIMINDAN TÜRKİYE TÜRKÇESİ VE GAGAVUZ TÜRKÇESİ ATASÖZLERİ

Semra AKGÜL*

ÖZ

Toplumların yüzyıllara dayanan hayat tecrübesini belli kalıplara aktararak ifade ettiği özlü cümleler olan atasözleri; ait oldukları toplumun hayat felsefesi, kültürel kodlarını, inanışlarını, yaşam şekillerini ve düşünce sistematüğını gösteren önemli ipuçları verirler. Toplumların “özet”i hüviyetinde olan bu özlü sözler, Türk dilinde önemli bir yere sahiptir. Türkçenin *Orhun Yazıtları*’ndan başlayarak elimize ulaşan yazılı hemen her kaynağında atasözlerine rastlanır. İlk kaynaklarda yer alan atasözleri dahi kuşaktan kuşağa, asırdan asra aktarılarak günümüze kadar ulaşmış ve bugün Türkçenin farklı lehçelerinde kullanılmaya devam etmiştir.

Türkçenin aynı yazı dili grubuna ait Gagavuz Türkçesi ve Türkiye Türkçesi, fonolojik ve morfolojik benzerliklerinin yanı sıra kültürel yakınlıkları da olan iki dil koludur. Kaynaklarda “Hristiyan Türk topluluğu” olarak geçen Gagavuzların dinî inanışları ve dinlerinin getirdiği bazı yaşantıları ayrı tutulursa Anadolu Türklerinin yaşantıları, âdet, gelenek ve görenekleriyle birleşen pek çok ortak özelliğim mevcuttur. Bunlardan biri de aynı kaynaktan besleyip geliştirdikleri atasözleridir.

Bu çalışmada Oğuz grubu yazı dillerinden olan Gagavuz Türkçesi ve Türkiye Türkçesindeki atasözleri “kadın ve aile hayatı” konuları bakımından karşılaştırılacaktır. Mümkün olduğunca çok sayıda atasözüne yer vermeye gayret gösterdiğimiz bu çalışmada, iki lehçedeki atasözleri “kadın ve aile hayatı” üst başlığı altında bu iki Türk toplumunun ailede ve toplumda kadına verdiği değer, erkeğin ailedeki yeri, çocuğun ailedeki yeri ve kardeşlik bağı, aile içi ve aileler arası ilişkiler, aileye verilen önem ve aile kurma ile soy alt başlıkları altında anlam bakımından karşılaştırılacaktır.

Bu çalışmada, aynı yazı diline mensup iki lehçenin kadın ve aile hayatı ile ilgili atasözü varlığı, örnekler verilerek benzerlik ve farklılıklarıyla birlikte ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Gagavuz Türkçesi, Türkiye Türkçesi, atasözü, kadın, aile

“WOMEN AND FAMILY LIFE” IN PROVERBS IN TURKEY TURKISH AND GAGAVUZ TURKISH

ABSTRACT

Proverbs, which are societal phrases expressed by communities by transferring centuries-old life experiences to certain patterns, provide important clues to the philosophy, cultural codes, beliefs, lifestyles, and systems of thought of these communities. These concise quotations, which represent “summaries” of societies, have an important place in the Turkish language. Proverbs are found in almost every source written in the Turkish language, starting from the *Orhun*

* Arş. Gör., Süleyman Demirel Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Dili Bilim Dalı, semraakgul@sdu.edu.tr

inscriptions and reaching elimination. Even the proverbs in the earliest Turkish sources have been transferred from the ancient to the present day and are used daily in variants of the Turkish language.

Gagavuz Turkish and Turkey Turkish, which belong to the same written language group of Turkic, are two languages with cultural and morphological similarities. The religious beliefs of the Gagavuz, who are referred to as the “Christian Turkish community” in the sources, and some of the experiences brought by their religions are separated, while many common characteristics of the Anatolian Turkish community are reflected in their lifestyle, traditions, and customs. Among these cultural elements, proverbs feed and develop from the same source. In this study, Gagavuz Turkish, one of the Oguz group’s written languages, and proverbs in Turkey Turkish are compared with regard to the subject of women and family.

This study aims to include as many prominent proverbs as possible under the heading of “women and family life”. The proverbs in these two languages are compared semantically to examine the importance of the family in Turkish society, specifically the role of the man, the place of the child in the family and brotherhood, and the family proposition and progeny. The similarities or differences in the proverbs from the two language variants are described by providing examples that reveal the existence of women and family life in these communities.

Keywords: Gagavuz Turkish, Turkey Turkish, proverbs, woman, family

Giriş

Atasözleri, toplumların birikimlerinin, yaşantılarının, inanışlarının ve tecrübelerinin uzun yıllar boyunca belli bir mantık sisteminden süzülerek gelecek kuşaklara öz biçimde aktarılmasıdır. Atasözleri, ait oldukları toplumların kültürel alt kodları, ortak aklıdır. Toplumı meydana getiren insanlara dair pek çok ipucu atasözlerinden tespit edilebilir. Türkçe, atasözleri bakımından oldukça zengin bir dildir. Türkçenin tespit edilebilen ilk yazılı metinlerinden olan *Orhun Yazıtları*’nda da atasözlerine yer verildiği görülür. Yazıtlarda geçen atasözleri şunlardır:

Türk budun tokurkak sen. Açsık tosık ömez sen. Bir todsar aşçık ömez sen.
(Türk milleti, tokluğun kıymetini bilmezsin. Açlık tokluk düşünmezsin.
Bir doysan açlığı düşünmezsin.)

Yufka erkli tupulgalı ucuz ermiş, yinçge erklig üzgeli ucuz. Yufka kalın boslar tupulguluk alp ermiş. Yinçge yoğun boslar üzgüllük alp ermiş.
(Yufka olanın delinmesi kolay imiş, ince olanı kırmak kolay. Yufka kalın olsa delinmesi zor imiş. İnce yoğun olsa kırmak zor imiş.)

Toruk bukalı semiz bukalı arkada böngser, semiz buka toruk buka tiyin bilmez.

(Zayıf boğa ve semiz boğa arkada tekme atsa; semiz boğa zayıf boğa olduğu bilinmezmiş.)¹

Türkçenin atasözleri zenginliğini gösteren bir diğer tarihî kaynak *Divanü Lugati ’t Türk*’tür. Günümüze kadar ulaşan pek çok atasözünün ilk varyantlarına da yine *Divanü Lugati ’t Türk*’ten ulaşmak mümkündür.²

¹ Muharrem Ergin, *Orhun Abideleri*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2008.

² Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Mehmet Ölmez, “*Divanü Lugati ’t-Türk*’teki Atasözleri Üzerine”,

Farklı Türk topluluklarında kullanılan benzer pek çok atasözü bulunmaktadır. Bununla birlikte, değişen şartlara bağlı olarak farklı coğrafyalara göç eden ve farklı kültürlerle karşılaşarak farklı tarihî merhalelerden geçen Türk topluluklarının birbirlerinden farklı atasözleri de oluşmuştur.

Gagavuz Türklerinin atasözleri; halkın duyarlılığını, hayat felsefesini kısa ve özlü cümlelerle dile getiren; kaynağı Orta Asya'dan, *Divanü Lugati't Türk*'ten çıkıp bugünlere uzanan önemli halk söyleyişleridir.³ Atasözlerinin önemli özelliklerinden biri kalıplaşmış sözlerden meydana gelmeleridir. "Her atasözü, belli bir kalıp içinde, belli sözcüklerle söylenmiş olan donmuş bir biçimdir."⁴ Aynı anlamı verecek dahi olsa atasözünde yer alan kelimeler değiştirilemez. Bununla birlikte bir atasözünün farklı varyantları bulunabilir. Özellikle Gagavuz Türkçesi gibi yakın zamanda yazı dili hâline gelmiş bir dilde bir atasözünün farklı ifade edilişlerine rastlanabilir.

Atasözlerinin toplumların dünyayı, canlıları, doğa olaylarını, sosyal birtakım hadiseleri nasıl algıladıklarını gösteren birer ipucu olduğundan yukarıda bahsetmiştik. Bu çalışmada Gagavuz Türkçesinde kadın ve aile hayatıyla ilgili yer alan atasözlerini ele alarak, bunların Türkiye Türkçesindeki karşılıklarına, varsa benzerlik ve farklılıklarına değineceğiz.

Gagavuzlar ve Gagavuz Türkçesi üzerine yapılan çalışmaların azlığı, atasözlerinin tespit edilmesinde de birtakım zorluklar doğurmuştur. Çalışmamızda mümkün oldukça fazla atasözüne yer vermek için mevcut kaynaklara ve ilgili kitap bölümlerine bakılmıştır. Bu çalışmada Gagavuz Türkçesi atasözleri için taranan kaynaklar şunlardır:

- M. Türker Acaroğlu, "Gagauz Atasözleri ve Deyimleri", *Türk Folkloru Araştırmaları*, 1986/1, Ankara, 1986.
- Harun Güngör, Mustafa Argunşah, *Gagauz Türkleri Tarih, Dil, Folklor ve Halk Edebiyatı*, Kültür Bakanlığı Yayınları/1300, Ankara, 1991.
- Todur Zanet, *Gagauzluk: Kultura, Ruh, Adetlar*, Pontos, Chişinau, 2010.
- <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/11648,atasozlerivedeyimleripdf.pdf?0>

Kadın ve aile hayatı ile ilgili Türkiye Türkçesindeki atasözlerinin tespiti için ise Ömer Asım Aksoy'un *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*'nden yararlanılmıştır. Bu kaynakla birlikte Nurettin Albayrak'a ait *Türkiye Türkçesinde Atasözleri ve Aydın Oy'un Tarih Boyunca Türk Atasözleri* adlı çalışmaları ile Metin Yurtbaşı'nın *Sınıflandırılmış Atasözleri Sözlüğü* Türkiye Türkçesine ait atasözlerinin tespiti için taranmıştır.⁵

Türkçenin Batı Grubu yazı dillerinden olan Gagavuz Türkçesi ve Türkiye Türkçesinin kadın ve aile hayatı ile ilgili atasözlerinden yola çıkarak oluşturduğumuz konu başlıkları ve örnekleri şu şekildedir.

Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, c. XCVI, S. 683, 2008, s. 525-527; Uğur Gürsu, *Kazak Atasözleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2017.

³ Harun Güngör, Mustafa Argunşah, *Gagauz Türkleri Tarih, Dil, Folklor ve Halk Edebiyatı*, Kültür Bakanlığı Yayınları/1300, Ankara, 1991, s. 55.

⁴ Ömer Asım Aksoy, *Atasözleri Sözlüğü*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2015, s. 15.

⁵ Türkiye Türkçesindeki ilgili konularla ilgili atasözü örnekleri, Gagavuz Türkçesindekilere göre çok daha fazladır. Ancak bu çalışmada konuyla ilgili tüm atasözlerine yer vermemiz mümkün olmayacağı için, karşılaştırma yaparken en çok veri sağlayacak örnekler tercih edilmiştir.

1. Kadının Doğurganlığı

Pek çok toplumda olduğu gibi Gagavuzlarda da kadının “doğurgan” olması önemli bir husustur. Hatta öyle ki evlendikten sonra kadından istenilen ilk şey gebe kalmasıdır. Gebe kalamayan kadın, erkek tarafınca makbul sayılmaz.⁶ Aşağıda yer verdiğimiz iki atasözünde kadının doğurganlık zamanının geçirilmemesi ve kadın/dışı olanın illa ki çocuğunun da olması gerektiği vurgulanmıştır.

- Çiçek açılarken kokar, kuruduynan kokmaz. (Çiçek açarken kokar, kuruduğu zaman kokmaz.)
- Keçi var mı- olak ta olacek. (Keçi varsa oğlak da olacak.)

Türkiye Türkçesinde ise kadının doğurgan olmasının, çocuk sahibi kadının güç sahibi de olmasının ve kadının evlenir evlenmez gebe kalmasının önemini vurgulayan atasözleri vardır:

- Gelin eşikte, oğlan beşikte.
- Beşiği sallayan el dünyaya hükmeder.
- Kadın eşik dibinde değil, beşik dibinde belli olur.
- Çocuklu kadın, kargalı çınar, civcivli tavuk.
- Çocuklunun ağzı, çocuksuzun gözü oynar.

2. Aile Yapısı

Gagavuzlarda ve Türkiye Türklerinde ailenin önemli bir yeri vardır ve “aile ocağı” kutsal kabul edilir. Ailenin reisi erkektir ve onun sözü dinlenir. Kadından beklenen kocasının sözünü dinlemesi ve ona itaat etmesidir.⁷ Çocukların varlığı da önemlidir. Ailenin evlilik sonrası hemen çocuk sahibi olması beklenir. Burada “aile yapısı” kavramını erkeğin, kadının ve çocuğun aile yapısındaki yerlerine göre alt başlıklar altında incelemek uygun olacaktır.

2.1. Erkeğin Ailedeki Yeri

Gagavuz atasözlerinde erkeğin ailedeki üstünlüğü evlilik hazırlıklarının yapım aşamasında bile vurgulanır. Buna göre damadın/güveyin evine, gelin tarafından gönderilen hediye elbiseler güvey tarafından ayağı altına alınarak çiğnenir. Bu davranış ile kadının erkek tarafından daha aşağıda olduğu vurgulanır.⁸ Bu davranışın dışında yine erkek üstünlüğünü vurgulayan bir başka âdet ise düğün merasimleri esnasında geline verilen paraların tamamının damada teslim edilmesidir.⁹

Aşağıdaki ilk iki örnekte de görüleceği üzere kadının giysisi dahi erkekler için bir aşığılama unsurudur.

- Don erinä fistan gii. (Don yerine, fistan (kadın kıyafeti) giy.)
- Don erinä fistan taşıyêr. (Don yerine, fistan taşıyor/giyinmiş.)
- Evin camı adamdır.
- Adama imââ iki seferâ diil zeedâ, zeedâ iki karı tutmaa. (Erkeğe iki kere yemek yemek değil, iki karı/eş almak ziyadedir.)
- Angı evdâ bir adam var orada nacak küflenmeer. (Hangi evde erkek varsa, o evde balta küflenmez.)

⁶ Güngör, Argunşah, *a.g.e.*, s. 25.

⁷ Güngör, Argunşah, *a.g.e.*, s. 26.

⁸ Güngör, Argunşah, *a.g.e.*, s. 29.

⁹ Güngör, Argunşah, *a.g.e.*, s. 31.

- Beysis kuan kocası karı. (Ana arının olmadığı kovan nasıl ise, kocası olmayan kadın da öyledir.)
- İslââ bizim eniştâ, ama kakunun kısmetiymiş. (Bizim enişte çok iyi ama ablanın kısmetiymiş.)

Gagavuz atasözlerinde olduğu gibi Türkiye Türkçesi atasözlerinde de aile içinde erkeğin kuvvetli bir konumu vardır. Özellikle baba- oğul arası maddi ve manevi ilişkinin üzerinde durulan bu atasözlerinde erkek egemen toplumun izlerini görmek mümkündür.

- Arı gibi eri olanın dağ kadar yeri olur.
- Ata olmayan ata kadri bilmez.
- Ata yolu doğru yoldur.
- Atanın önünden geçeni Allah sevmez.
- Baba eder, oğul öder.
- Baba ekmeği zindan ekmeği, koca ekmeği meydan ekmeği.
- Baba himmet- oğul hizmet.
- Baba koruk yer, oğlunun dişi kamaşır.
- Baba malı tez tükenir evlat gerek kazana.
- Baba nasihati tutmayan pişman olur.
- Baba düşmanı, oğul dostu olmaz.
- Babanın sanatı oğula mirastır.
- Baba oğluna bir bağ bağışlamış, oğul babaya bir salkım üzüm vermemiş.
- Babasından mal kalan, merteği¹⁰ içinden bitmiş sanır.
- Baba vergisi görümlük, koca vergisi doyumluk.
- Bir değirmene iki taş ister, bir haneye bir baş ister.
- Oğlan olsun deli olsun, ekmeğ olsun kuru olsun.

2.2. Kadının Ailedeki Yeri

Gagavuz atasözlerinde kadının aile içindeki konumu erkeğin yanında değil altında görülür. Erkeğin her şekilde üstün tutulduğu ailede ataerkil aile yapısı hâkimdir. Kadın ancak kocasının varlığı ile görünürlük kazanır. Kocası olmayan kadın kötülenir. Bunun dışında kadının kocasına eş olmasıyla birlikte aileye gelin olma durumuna da atasözlerinde yer verilir. Kadın kocasına iyi eş olduğu gibi kocasının ailesine de iyi gelin olmakla yükümlüdür.

- Eni karı eski karıdan beter. (Yeni karı, eski karıdan beter.)
- İki babudan bir gelin yaptı. (İki nineden bir gelin yaptı.)
- İşi kızım, anna gelinim. (İşi kızım, anna gelinim.)
- Söleyim kızcaazım, da anna gelincim. (Söyleyeyim kızcağızım da anna gelincim.)
- Kızım sana söleirim, gelinim sänanna. (Kızım sana söylüyorum, gelinim sen anla.)
- Kakuyu çoyu istedi, ama kısmet eniştendenmiş. (Ablayı (evin büyük kızını) çok kişi istedi ama kısmet eniştendenmiş.)
- Kocasız karı- yularsız beygir gibi ~ Kocasız karı nicä yularsız beygir. (Kocası olmayan kadın, yuları olmayan beygir gibidir.)

¹⁰ Direk.

- Beysis kuan kocası karı. (Ana arının olmadığı kovan nasıl ise, kocası olmayan kadın da öyledir.)
- Sana karı, bana gelin. (Senin karın, benim gelinim.)
- Yazık gelinâ, yandı güvää. (Yazık oldu geline, yandı güveye.)
- Kokulan çiçek başka kokulmêêr. (Bir kere kokan çiçek başkalarına kokmaz.)
- Kırdâ bayırdâ gelin üzü açılmer. (Kırdâ, bayırdâ gelinin yüzü açılmaz.)

Gagavuz atasözlerine nazaran Türkiye Türkçesindeki atasözlerinde kadının aile içindeki konumu daha iyimserdir. Evin düzenini sağlayan, kız çocuğunun ilk öğretmeni sayılan kadın buna rağmen yine de erkeğin sözünü her daim dinlemeli ve itaat etmelidir.

- Ana ile kız, helva ile koz.¹¹
- Anadan olur daya, hamurdan olur maya.
- Analar taş yesin, yarımşar beş yesin.
- Avrat vardır arpadan aş eder, avrat vardır bulguru leş eder.
- Bir anaya bir kız, bir kafaya bir göz.
- Bir dirhem ana aklı, bir okka imam aklına değer.
- Çirkin karı evin toplar, güzel karı düğün/sokak gezer.
- Çömlek ana yüreği, tencere baba yüreği.
- Evi ev eden avrat, yurdu şen eden devlet.
- Gece yağar gündüz açar, yıl düzgünlüğü; erkek söyler kadın susar, ev düzgünlüğü.
- İlk avrat çarık, sonraki sarık.
- Kadın kocasının çarığı, anasının sarığıdır.
- Kaldın mı oğul eline, müdara eyle geline.
- Kardeşim ağa, avradı hatun, almaz beni kulluğa satın.
- Oğlan anası kapı arkası, kız anası minder kabası.
- Oğlan atadan öğrenir sofrâ açmayı, kız anadan öğrenir biçki biçmeyi.
- Yanan da anadır, yaman da anadır.
- Yetiği olan anasının koynunu arar.
- Yuvayı yapan dişi kuştur.

2.3. Çocuğun Ailedeki Yeri ve Kardeşlik Bağı

Çocuğun Gagavuz aile yapısında yeri önemlidir. Çocuksuzluk iyi karşılanmaz. Hatta ailede birden çok çocuğun olması tercih edilir. Kardeşlik bağına değer verilir. Çocuklar evlenene kadar aileyle birlikte yaşar. Büyük kardeşler evlendikten sonra evi terk eder ve ev olduğu gibi küçük kardeşe bırakılır.¹²

- Arta kalsın çansız ev. (Uzak olsun çansız ev/çocuk sesi olmayan ev.)
- Beş parmak biri birinâ benzâmeer, da kardaş kardaşlan mı benzeycek? (Beş parmağın beşi birbirine benzemezken kardeş kardeşe mi benzeyecek?)
- Dost hem kardaş zorlukta tanınêrlar. (Dost da kardeş de zor zamanda tanınır.)

¹¹ Ceviz.

¹² Güngör, Argunşah, *a.g.e.*, s. 32.

- Eldän kardaş olmaz. (Elden/yabancıdan kardeş olmaz.)
- Uşaan imesi helalmış, ama giymesi harammış. (Çocuğun yediği helal, giydiği harammış.)
- Uşaklar anasının südüne kokêlar. (Çocuklar annelerinin sütü gibi kokarlar.)
- Anaya kendi boyunuzu aır gelmeer. (Anneye kendi boynuzu/yavrusu ağır gelmez.)
- Bir uşak hiç uşak; iki uşak, biri Allah'ın biri senin. (Bir çocuk, hiç çocuk; iki çocuk, biri Allah'ın biri senin.)
- Kanım olsun kardeşim gene. (Kanım olsun kardeşim yine.)
- Keçi nerden atlarsa oolaa da ordan atlar. (Keçi nerden otlarsa oğlağı da ordan otlar.)

Türkiye Türkçesi atasözlerinde çocuğun ailedeki yeri Gagavuz atasözlerine bakarak görece kötüdür. Gagavuz atasözlerinde özellikle vurgulanan çocuk sevgisi, Türkiye Türkçesi atasözlerinde yerini çocuk bakımının zor ve masraflı olduğuna, çocuğun bin dertle başa iş açtığına bırakmıştır. Bununla birlikte evin evlatsız olmayacağı, çocuğun evin neşesi olduğunu vurgulayan atasözleri de mevcuttur. Kardeşlik bağına ise sağlam, her şeye rağmen yerinde duran bir değer olarak atasözlerinde yer verilmiştir.

- Aç aman bilmez, çocuk zaman bilmez.
- Evladın var mı, derdin var.
- Bir tane az, iki tane karar, üç tane zarar, dört tane çingeneye yarar.
- Çocuğun yediği helal, giydiği haram.
- Çocuk düşe kalka büyür.
- Çocuk büyötmek taş kemirmek.
- Çocuğı şımartma, başına çıkar.
- Çocuk isteyen belasını da istemek gerek.
- Çocuk seversen beşikte, koca seversen döşekte.
- Çocuk dolu eve şeytan pek az girer.
- Çocuk, karı koca arasında altın toptur.
- Çocuklu ev pazar, çocuksuz ev mezar.
- Evlat kısmı şirin lokmadır ne iyisinden geçilir ne kötüsünden.
- Evladın varsa bin derdin var, evladın yoksa bir derdin var.
- Her kimin evladı var, başından büyük derdi var.
- İyi evlat babayı vezir, kötü evlat rezil eder.
- Kardeşim olsun da kanlım olsun.
- Kardeş kardeşi bıçaklamış, dönmüş yine kucaklamış.
- Allah kardeşi kardeş yaratmış, kesesini ayrı yaratmış.
- İki kardeş savaşmış, ebleh buna inanmış.
- İnsana kardeş gibi yâr, Irak gibi diyar olmaz.
- Kardeşin düşmanlığı, karşıdan düşman çıkıncaya kadardır.
- Su gider taş kalır, el gider kardeş kalır.

3. Kadının Toplumdaki Yeri

Kadınlarla ilgili Gagavuz atasözlerine baktığımızda daha çok olumsuz bir imaj çizildiği görülür. Gagavuz atasözlerinde kadının aklının az olduğu, çok konuştuğu, her konuştuğunun doğru olmadığı gibi görüşlere yer verilir. Bunun dışında kız çocuğunun

bir gün evlenip gideceği, gelin olacağı da atasözlerinde vurgulanır. Dolayısıyla kadın, evlenmeden evvel baba ocağında gelip geçici biri olarak, evlendikten sonra ise koca yanında değersiz biri olarak resmedilir.

- Karı yarım gün susarsa- dili şişer. (Kadın yarım gün sussa dili şişer.)
- Karılar kedi gibi, evâ girdilär- yuva yapêrlar. (Kadınlar kedi gibi, eve girdiler mi orayı yuva yaparlar.)
- Karının saçı uzun, ama aklı kısa~ Saçı uzun - aklı kısa. (Kadının saçı uzun, aklı kısa.)
- Karıya bir vakit doru sölämä. (Kadına bir kere bile doğruyu söyleme.)
- Kız büüdersin mi: büüt nicä pençerä çiçeeni. Bilmeersin kimin elinä düşecek. (Kız mı büyütüyorsun; pencere çiçeği gibi büyüt, bilmezsin ki kimin eline düşecek.)
- Kız kundakta- çiiiz sandıkta. (Kız kundakta, çeyiz sandıkta.)
- Kıza gelerlär, gelerlär- sora gelmeerlär. (Kıza bir zaman gelirler, sonra da gelmezler.)
- Yuvayı dişi kuş yapêr. (Yuvayı dişi kuş yapar.)
- Fena karı arabana pinmesin. (Kötü kadın arabana binmesin.)
- İş işlemeye kadınca oynama benzemeer. (İş yapmak, kadınca oynamaya benzemez.)
- Aşırıdan diil salt karı, kancık bilä alınmaz. (Uzak yerden sadece eş değil, kötü kadın bile alınmaz.)
- Avcılımda av eti imedim, sevdiceemä “ayolum” demedim. (Avcılığında av eti yemedim, sevdiğime “sevgilim” demedim.)
- Bilmäm mamu kız olsun. (Bilmem anne, kız olsun.)
- Bir adama- edi karı. (Bir adama yedi karı/eş.)
- Bir kızlan evlensä pamuka dönär. (Bir kızla evlense pamuğa döner.)
- Çocuk anası -çingenä anası. Kız anası - naz anası. (Çocuk anası, kız anası; kız anası, naz anası.)
- Gelin geler- ateş geler! (Gelin gelir, ateş gelir.)
- Hepsı kızlar islää, ama neredän fena karılar peydalanêêrlar. (Bütün kızlar çok iyi de bu kötü karılar nerden ortaya çıkıyorlar?)
- Karının fendi erkeyi yendi. (Kadının fendi erkeği yendi.)
- Karının yüz lafından birini dinnemeli. (Karının yüz lafından birini dinlemeli.)
- Fena kancık evi beklee. (Kötü sokak kadını evi gözetler.)

Türkiye Türkçesinde yer alan atasözlerinde kadının toplumdaki yeri ve algılanışıyla ilgili olarak olumlu ve olumsuz ifadelere rastlamak mümkündür. Buna rağmen Gagavuz atasözlerine oranla daha pozitif bir bakış açısı olduğunu söyleyebiliriz. Aşağıda yer alan ilk üç atasözünde de özellikle İslamiyet öncesi Türk kültüründe yer alan kadının önemi vurgulanmıştır. Bunun dışında Gagavuz atasözlerinde de gördüğümüz gibi kadının “vaktinde” evlenmesi gerektiğini vurgulayan atasözlerine de rastlanır. Yine Gagavuz atasözlerinde de olduğu gibi kadın, erkekten daha aşağı veya erkeği “yoldan çıkararak” kişi olarak görülmüştür.

- At kudümü, yurt kudümü, avrat kudümü.
- Atta, avratta uğur vardır.

- At ile avradın yediği yadsınmaz.
- At ile avrat yiğidin bahtına.
- Avradı eri saklar, peyniri deri.
- Ateşle oynama elini yakar, avratla oynama evini yakar.
- Avrat kıtlık bilmez, çoban yokluk bilmez.
- Bal arıdan, kavga karıdan çıkar.
- Erkek arslan, arslan da dişi arslan, arslan değil mi?
- At beslenirken, kız istenirken.
- Bir kızı bin kişi ister bir kişi alır.
- Avrat malı, kapı mandalı.
- Avrat var, arpa unundan aş yapar; avrat var, buğday unundan keş yapar.
- Avradı ar zapt eder, er zapt etmez.
- Dişi köpek kuyruğunu sallamayınca, erkek köpek ardına düşmez.
- Dişi yalanmazsa erkek dolanmaz.
- Erkeğin şeytanı kadın. / Kadın, erkeğin şeytanıdır.
- Erkek sel, kadın göl.
- Hırsızlık bir ekmekten, kahpelik bir öpmekten.
- İyi kadın döşeğinden, iyi adam eşliğinden belli olur.
- Kadın şerri, şeytanın şerrine eşittir.
- Kadının kazdığı kuyudan su çıkmaz.
- Kadının zoru diline kuvvet.
- Kadının fendi erkeği yendi.
- Kadının sofusu, şeytanın maskarası.
- Kadının şamdani altın olsa mumu dikecek erkektir.
- Karı sırrı, arı sırrı.
- Kırk yılda bir karı sözü dinlenmelidir.
- Kız beşikte çeyiz sandıkta.
- Kız evi naz evi.
- Kızı gönlünce bırakırsan ya davulcuya varır ya zurnacıya.
- Kızı kızken görme, gelirken gör; gelirken görme, beşik ardında gör.
- Kızını dövmeyen dizini döver.
- Kızın var, sızın var.
- Oğlan doğuran övünsün, kız doğuran dövünsün.
- Oğlan doğurdum, oydu beni; kız doğurdum, soydu beni.
- On beşindeki kız ya erde gerek ya erde.
- Yaman avrat çok danışır, danışmasa savaşır.

4. Aileye Verilen Değer, Ailenin Kurulması ve Sağdıçlık Kurumu

Gagavuzlarda aile kurumu önemlidir. İnsanın tek başına yaşamasının uygun olmadığı ve bir eş sahibi olması gerektiğinden bahsedilir.

Sağdıçlık, Gagavuz toplumunda değer verilen bir kurumdur. Aile müessesesi kurulurken gerçekleştirilen merasimlerde sağdıca önemli işler düşer. Düğünleri sağdıçlar yürütür, davetliler onun emirlerine uyarlar.¹³

¹³ Güngör, Argunşah, *a.g.e.*, s. 30.

- Çalı-çırpyılan ev yapılmaz. (Çalı çırpyı ile ev kurulmaz.)
- Çalışkan kuşun yuvası verilirmiş. (Çalışkan kuşun yuvası verilirmiş.)
- Daalarda kuşlar da tek başına yaşamêêr. Bu sa insan. (Dağlardaki kuşlar bile tek başına yaşamazken insan nasıl yaşasın?)
- Saadiç – Allah'tan sonra ikinci. (Sağdıç, Allah'tan sonradır.)
- Saadiçin köpeenâ dâ sopaylan urmêêrlar. (Sağdıçin köpeğine de sopayla vurmuyorlar.)
- Saadiçin önünü geçmää günaa. (Sağdıçin önüne geçmek günahdır.)
- Bize gelen bize benzer. (Bize gelen bize benzer.)
- Hayvanın da eşi insanın da eşi var. (Hayvanın da insanın da eşi var.)
- İki gönül bir olduynan samannık saray olur. (İki gönül bir olunca samanlık saray olur.)

Türkiye Türkleri için de aile birliğinin kurulması ve devamlılığı önemlidir. Türkiye Türkçesinde yer alan atasözlerinde de genel olarak aile kurmanın önemi ve bekâr kalmanın hoş olmadığı vurgulanır. Bunun dışında kız tarafına düşen çeyiz hazırlıklarının öneminden de bahsedilir. Ancak Gagavuz atasözlerinde bahsedilen sağdıçlık vazifesine Türkiye Türkçesi atasözlerinde yer verilmemiştir.

- Ağaç yaprağıyla gürler/güzeldir.
- Ana gezer, kız gezer; bu çeyizi kim düzer?
- Ana kızına taht kurar, kız bahtı kocadan arar.
- Allah evlenenle ev yapana yardım eder.
- Bekâr gözü, kör gözü.
- Bekârın parasını it yer, yakasını bit.
- Bekârlık maskaralık.
- Bekârlık sultanlık.
- Derdin yoksa söylen, borcun yoksa evlen.
- Ekmeği kessem yarım olur, kimi alsam karım olur.
- Evlilik kumardır.
- İki gönül bir olunca, samanlık seyran olur.
- Nikahta keramet vardır.
- Varsa eşin rahattır başın, yoksa eşin zordur işin.
- Ver yiğidi yiğide, Mevla rızkın getire.

5. Soy

Hemen hemen tüm toplumlarda olduğu gibi Gagavuzlarda da soy, illiyet önemlidir. Anne- baba- çocuk benzerliği üzerinde duran atasözlerinin çeşitli varyantları vardır.

- Armut acından iraa düşmâzmiş. (Armut ağacından uzağa düşmezmiş.)
- Harmut aacından yırak düşmâz. (Armut ağacından uzağa düşmez.)
- Emiş fidandan uzak (yırak) düşmâz. (Yemiş fidandan uzağa düşmez.)
- İşi armut açtan uzak düşmâz. (Ekşi armut ağaçtan uzağa düşmez.)
- Aslandan duumuş – aslan olacak. (Aslandan doğmuş, aslan olacak.)
- Beyaz koyunun da kara kuzusu olurmuş. (Beyaz koyunun da kara kuzusu olurmuş.)
- Kara koçun kuzusu da kara. (Kara koçun kuzusu da kara.)

- Mamu belli- bobalar elli. (Anne belli, babalar elli.)
- Nası anası, ölä da danası. (Anası nasılsa danası da öyle olur.)
- Nicä anası- nicä da danası. (Nasıl anası, öyle de danası.)
- Anasına bak danasını al. (Anasına bak, danasını al.)
- Köpek te alırsan soydan al. (Köpek bile alsan soydan al.)

Gagavuzlarda olduğu gibi Türkiye Türklerinde de soy ve soya çekim, atasözlerinde üzerinde durulan bir konudur. Soyun asil ya da iyi olmasının önemi, kişinin ait olduğu soya çekeceğine inanmaktan kaynaklanmaktadır.

- Ağaca çıkan keçinin dala bakan oğlağı olur.
- Ak koyunun kara kuzusu da olur.
- Anasına bak kızını al, kenarıma bak bezini al.
- Aslı hu, nesli hu. / Aslı neyse nesli de o olur.
- Aslandan doğan aslandır.
- Bez alırsan Musul'dan, kız alırsan asilden.
- Cins cinse çeker.
- Soy asma, soyuna çeker.
- Gözsüzden gözlü doğar, dilsizden dilli doğar, ille de soy kovar.
- Oğlan dayıya, kız halaya çeker.
- Ananın çıktığı dala kızı salıncak kurar.

6. Anne- Babaya Verilen Değer

Gagavuz atasözlerinde anne ve babaya değer verildiği açık bir şekilde görülmekle birlikte, ailede babanın önemi daha büyüktür. Anne - baba arasındaki bu durum bazı atasözlerinde net bir şekilde ortaya konur.

- Ana- boba duvası da büyük, betvası da. (Anne babanın duası da büyük, bedduası da.)
- Ana tüüyünä taa girmedi. (Ana tüyüne daha girmede.)
- Boba yokkana- ev daalêr. (Baba yokken ev dağılır.)
- Bobasız evdä – uşaklar sokaklarda. (Babasız evde çocuklar sokaklarda kalır.)
- Ana- boba kapusu eşil feslen kokusu. (Anne baba kapısı yeşil fesleşen kokusu.)
- Babandan başka ihtiyar kapunda bırakma. (Babandan başka ihtiyarı kapında tutma.)
- Boba betfası taa alıydır ne kadar ana betfası. (Babanın bedduası, annenin bedduasından âlidir.)
- Bobasız ev hem temelsiz duvar yıkılar yavaş- yavaş. (Babasız ev, temelsiz duvar gibi yavaş yavaş yıkılır.)

Türkiye Türkçesinde yer alan atasözlerinde özellikle annenin değeri ve vazgeçilmezliği üzerinde durulmuştur. Baba figüründen ise daha çok “ata” kavramıyla bahsedilmiş ve atadan kalan maddi-manevi miras konularına değinilmiştir.

- Ağlarsa anam ağlar, başkası/kalanı/gerisi yalan ağlar.
- Ana hakkı ödenmez.
- Anasız kuzu melemez.
- Anaya asi gelen onmaz.
- Ana gibi yâr olmaz, Bağdat gibi diyar olmaz.

- Ana hakkı Tanrı hakkı.
- Analı kuzu, kınalı kuzu.
- Ananın bahtı kızına.
- Ananın bastığı yavru incinmez.
- Ana besler hurmayla, eloğlu karşılar yarmayla.
- Anadan olur daya¹⁴, hamurdan olur maya.
- Anamın aşı, tandırımın başı.
- Atanın sanatı oğula mirastır.
- Atasını tanımayan Allah'ını tanımaz.
- Ata olmayan ata kadri bilmez.
- Ata yolu doğru yoldur.
- Baba oğlunun fenalığını istemez.
- Babadan adamlık değil, miras kalır.
- Baba postu ateştedir, her evlat oturamaz.
- Baba vergisi görümlük, ana/koca vergisi doyumluk.
- Baba ile ana yanılmaz.

7. Aileler Arası İlişki/ Komşuluk ve Misafirlik

Komşuluk, Gagavuz atasözlerinde önem verilen bir ilişki ağıdır. Misafirlikle ilgili ise aynı sözü söylemek mümkün değildir. Misafirin şahsına göre ağırlamanın yapılması gerektiği Gagavuz atasözlerindeki genel algıdır.

- Ev alma- komşu al. (Ev alma, komşu al.)
- Ev içim er ayırma, ama komşu ayır. (Ev için yer ayırma ama komşunu ayır.)
- Fena köpek komşu ekmaa imáz. (Kötü köpek komşu ekmeği yemez.)
- Komşuluk diil doyunca, ölünca. (Komşuluk doyuncaya kadar değil ölünceye kadar.)
- Taa güneşi görmedänän komşunu görersin. (Daha güneşi görmeden komşunu görürsün.)
- İi komşu mal adama edindirmes. (İyi komşu adama mal edindirmez.)
- Kapunu kilitle komşunu hırsız tutma. (Kapını kilitle, komşunu hırsız tutma.)
- Komuşu kızma mail olarsan, avulunda mal olmaz. (Komşu, kızıma meyledersen, avlunda mal kalmaz.)
- Geç musaafirlerä kemik- imäk, bulaşık -içmäk. (Geç gelen misafire yemek, kemik; içmek, bulaşıktır.)
- Musaaferinä görä masa kurulêr. (Misafirine göre masa kurulur.)
- Musaaferlää gittiyänän, torba yanında olsun. (Misafiriğe giderken yanında torbanı da götür.)
- Ev sahibinin işina karışma. (Ev sahibinin işine karışma.)

Türkiye Türkçesinde yer alan atasözlerinde komşuluğun önemsendiğine ve komşuluk ilişkilerine değer verildiğine şahit oluruz. Misafirlik için tespit edebildiğimiz atasözlerinde ise birkaçı dışında Gagavuz atasözlerinde olduğu gibi hoş bir algılama yoktur. Daha çok, misafirin misafir olduğunu bilerek davranması, misafirlik süresinin uzatılmaması gibi beklentiler vurgulanmıştır.

¹⁴ Dadı.

- Akşamdan sonra misafir gelenin aşu ya bir soğan ya bir söven.
- Ayda gelen doğan olur, yılda gelen soğan.
- Balıkla misafir üç günlük oluncaya kadar.
- Dervişe “git” demezler, lokmasını keserler.
- Gelirse hane boş, gelmezse daha hoş.
- Konuđun rızku ardından gelir.
- Misafir on kismetle gelir; birini yer, dokuzunu bırakır.
- Misafir kismetini ile gelir.
- Misafirin ayağı uğurludur.
- Ahmak misafir ev sahibini ađırlar.
- Davetsiz gelen döşeksiz oturur.
- Misafir ev sahibinin (bağlı) kuzusudur.
- Misafir umduđunu değil bulduđunu yer.
- Misafirlik üç gündür.
- Misafir misafiri istemez, ev sahibi ikisini de.
- Sık gidersen dostuna, yatar arka üstüne.
- Aç kurt bile komşusunu dalmaz.
- Ateş bacayı sarınca gayret komşulara düşer.
- Buğdayı komşuna sat, varır da bazlamasını yersin.
- Ekmek vermez komşu olma.
- Ev alma, komşu al.
- Evvel komşunu bul, sonra yurdunu tut.
- Hayırlı komşu, hayırsız akrabadan iyidir.
- Kapa kapını, öv komşunu.
- Komşuda pişer, bize de düşer.
- Komşu ekmeği komşuya borçtur.
- Komşu hakkı, Tanrı hakkıdır.
- Komşu iti komşuya ürümez.
- Komşu kızı almak, kalaylı kaptan su içmek gibidir.
- Komşu komşunun külüne muhtaçtır.
- Köy kalksa komşuluk kalkmaz.

8. Aile İçi İlişki

Aile birliği ve aileye bağlılık Gagavuz atasözlerinde tavsiye edilen bir durumdur.

- Evdä kavgaykana- duvar mı yıkıldı. (Evde kavgayla duvar mı yıkılır.)
- Evin aardı kambur- aara da bul. (Evin ardı kambur, ara da bul.)
- Evin token, iş iisiler. (Ev doyar, iş eksilir.)
- Her bir evin âdeti başka. (Her evin âdeti başkadır.)
- Hererdä islää, kendi evindä taa islää. (Her yer iyidir, kendi evin daha iyidir.)
- Köklerinden kopma- çorlan gibi kayıp olacan. (Köklerinden koparsan çorlan¹⁵ gibi kaybolursun.)

¹⁵ Bir ot adı. Bk. G.A. Gaydarci, vd., *Gagavuz Türkçesinin Sözlüğü*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991.

- Sürüdân ayrılan koyunu canavar iyirmiş. (Sürüden ayrılan koyunu canavar yermiş.)
- Ev kansız, adöm parasız, ateşe yansın. (Kansız ev, parasız adam ateşe yansın.)

Türkiye Türkçesi atasözlerinde ise aileden alınan terbiye, eğitim ve mahremiyet konularına değinilmiştir.

- Akıllı oğlan neyler ata malını, akılsız oğlan neyler ata malını.
- Anadan gören inci dizer; babadan gören sofra yazar.
- Evceğizim evceğizim saklar benim halceğizim.
- Karı- koca bir sözle yakın, bir sözle uzaktır.
- Oğlan doğur, kız doğur; hamurunu sen yoğur.

Sonuç

Atasözleri; söyleyiş biçimleri milletten millete, kültürden kültüre değişse de hemen her toplum için geçmiş birikimlerin, tecrübelerin kuşaktan kuşağa aktarılmasını sağlayan özlü söz kalıplarıdır. Bir toplumun zihniyetini, hayatı algılayış biçimini, olayları yorumlama şeklini gösteren ortak kodlardır. Atasözleri, ortak geçmişten geldikleri hâlde, zamanla farklı inançlara mensup olarak, farklı coğrafyalarda, farklı milletlerle bir arada yaşamanın getirdiği toplumsal dönüşümleri yakalamak için de verimli bir alandır. Gagavuz Türkleri ve Türkiye Türkleri tam olarak bu durumu yansıtırlar. Hristiyan Gagavuz Türkleri ve Müslüman Anadolu Türkleri, farklı coğrafyalarda farklı milletlere temas ederek birikim ve tecrübelerini kurmuşlardır. Bu farklı yaşantı ve tecrübelerin atasözlerine de yansımaları olmuştur. Ancak kadim Türk kültürü, tüm bu değişim ve etkileşimlere rağmen kendini korumasını bilmiş ve ortak atasözleri varlıklarını bugüne kadar korumuştur.

Bu çalışmada kadın ve aile hayatı konuları bakımından karşılaştırılan Gagavuz Türkçesi ve Türkiye Türkçesi atasözleri üzerinden tespit edebildiğimiz sonuçlar şu şekildedir:

1. Her iki toplumda da kadının doğurgan olmasına önem verilmektedir. Evlenen kadından beklenen öncelikli şeylerden biri çocuk doğurmasıdır.
2. Aile, her iki toplum için de önemli ve kutsal sayılan bir ocaktır. Ailenin temel yapı taşları; kadın, erkek ve çocuklardır. Gagavuzlarda kadının yeri, erkekten aşağıdadır. Kadın, eğer kocası varsa değerlidir. Kocasız kadın “Beysis kuan” (ana arının olmadığı kovan) gibidir. Diğer taraftan Türkiye Türkçesinde yer alan atasözlerinde kadının Gagavuz atasözlerindeki göre daha değerli olduğu görülür. Türkiye Türkçesi atasözlerinde kadın, -en azından- evi çekip çeviren, eşini “vezir” de edebilen bir yere sahiptir. Çocukların aile içindeki yeri Anadolu Türklerine göre Gagavuzlarda çok daha önemlidir. Çocuksuz bir eve asla tahammül gösterilmez. Hatta öyle ki tek çocuk bile yeterli görülmez. Buna karşılık Türkiye Türkçesi atasözlerinde çocuk, yeri geldiğinde “dert” olarak nitelendirilse de çocuğun evin neşesi olduğu da belirtilmiştir. Bununla birlikte kardeşlik bağı her iki toplumda da önemli ve vazgeçilmez bir unsurdur.
3. Kadının toplumdaki yeri söz konusu olduğunda her iki toplumda da olumsuz atasözleri kullanılmıştır. Bununla birlikte Türkiye Türkçesinde, Gagavuz

- Türkçesine oranla kadının önemini vurgulayan birkaç atasözü de mevcuttur.
4. Aile hem Gagavuz atasözlerinde hem Türkiye Türkçesi atasözlerinde oldukça önem verilen bir müessesedir. Aile birliğinin kurulması ve bunun için yapılması gerekenler (çeyiz, merasim vs.) atasözlerine konu olmuştur.
 5. İyi bir soydan gelme, her iki toplum için de önemlidir ve atasözlerinde de bu durumdan bahsedilir. Kişinin soyuna çekeceği, soy ne ise kendisinin de o olacağı inancıyla sağlam bir soydan gelmenin önemi vurgulanır.
 6. Anne ve baba her iki toplumda da önemlidir. Ancak Gagavuz atasözlerinde daha çok babaya değer verilirken, Anadolu'da kullanılan atasözlerinde anneye verilen yer ve önem daha büyüktür.
 7. Aileler arası ilişkiler söz konusu olduğunda, her iki toplumda da komşuluğun tartışılmaz önemi göze çarpar. Buna karşılık misafire daha mesafeli bir yaklaşım vardır. Her iki toplumda da misafire olumlu bakan atasözleri yok denecek kadar azdır. Bu durum misafirperverliği ile tanınmış Türk kültürü için bir tezat oluşturuyor gibi görünse de bu atasözlerinin misafire, misafirlik adabını (misafir olunan yerde uzun süre kalmama, sık sık aynı yere misafir olmama, ev sahibinin sunduğundan fazlasını talep etmeme) hatırlatmak maksadıyla olduğu aşikârdır.
 8. Aile, aile birliği, aile kurmanın önemi daha önceki başlıklarda ele alındığı gibi her iki toplum için de önemlidir. Bununla birlikte her ailenin kendine has olması, aile içi mahremiyet, aile terbiyesi gibi konular da iki toplumun atasözlerinde yer almıştır.

KAYNAKÇA

- ACAROĞLU, M. Türker, *Gagauz Atasözleri ve Deyimleri*, Türk Folkloru Araştırmaları, 1986/1, Ankara, 1986.
- AKSOY, Ömer Asım, *Atasözleri Sözlüğü*, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2015.
- ALBAYRAK, Nurettin, *Türkiye Türkçesinde Atasözleri*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2009.
- ERGIN, Muharrem, *Orhun Abideleri*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2008.
- GAYDARCI, G.A. vd., *Gagavuz Türkçesinin Sözlüğü*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991.
- GÜNGÖR, Harun, Mustafa ARGUNŞAH, *Gagauz Türkleri Tarih, Dil, Folklor ve Halk Edebiyatı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991.
- GÜRSU, Uğur, *Kazak Atasözleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2017.
- <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/11648,atasozlerivedeyimleripdf.pdf?0>
(Erişim Tarihi: 04.12.2017)
- OY, Aydın, *Tarih Boyunca Türk Atasözleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1972.
- ÖLMEZ, Mehmet, “*Divanü Lugati t-Türk'teki Atasözleri Üzerine*”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, c. XCVI, S. 683, 2008, s. 525-527.
- YURTBAŞI, Metin, *Sınıflandırılmış Atasözleri Sözlüğü*, Excellence Publishing, İstanbul, 2012.
- ZANET, Todur, *Gagauzluk: Kultura, Ruh, Adetlar*, Pontos, Chişinau, 2010.